

تحلیل جایگاه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در بازدارندگی دفاعی

حسین سوری^۱، قاسم رنجبر^۲، محمدرضا محمدی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۵

چکیده:

بازدارندگی، مجموعه اقداماتی است که یک دولت یا گروهی از دولت‌ها انجام می‌دهند تا تهدیدهای بالقوه یا بالفعل آن‌ها، از انجام عملیات خصمانه علیه منافع ملی آن‌ها یا متحدانشان و یا تشدید جنگ، خنثی شوند. وجود دشمنان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در اطراف جمهوری اسلامی ایران، باعث شده تا ایران با استفاده از منابع قدرت خود در راستای تحقق سیاست بازدارندگی دفاعی سرمایه‌گذاری نماید. استفاده از منابع قدرت سخت در راستای تحقق سیاست بازدارندگی تا حدود زیادی برای افراد شناخته شده است اما اینکه قدرت نرم می‌تواند چه نقشی در بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران داشته باشد کمتر مورد توجه و مداخله قرار گرفته است. از این رو با هدف بررسی نقش قدرت نرم در بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، و با این فرضیه که قدرت نرم ایران باعث تثبیت و ارتقاء بازدارندگی دفاعی این کشور می‌گردد، محقق در راستای پاسخ به این سؤال برآمده است که «نقش قدرت نرم در بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران چیست؟». برای پاسخ به این با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و روش موردی - زمینه‌ای، ابتدا به بیان مفهوم قدرت نرم و منابع آن در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است و سپس به مفهوم بازدارندگی و مؤلفه‌های مرتبط با آن و مشخصه‌های بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران اشاره گردیده است. در نهایت نتایج بررسی موضوع نقش قدرت نرم در بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران ما را به این امر رهنمون می‌سازد که قدرت نرم از طریق نقش ایفا کردن در تحقق بازدارندگی نرم جمهوری اسلامی ایران، تحقق بازدارندگی همه‌جانبه جمهوری اسلامی ایران، ایجاد شرایط ذهنی بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، تحقق راهبردهای بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، تحقق اقدامات بازدارنده و تحقق مشخصه‌های بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران باعث تثبیت و ارتقاء بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌گردد.

واژگان اصلی: قدرت نرم، بازدارندگی، بازدارندگی دفاعی.

۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

hessansouri2@gmail.com

۲. استادیار علوم سیاسی دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

مقدمه

در فضای آنارشیک نظام بین‌الملل یکی از مسائلی که به دغدغه اصلی تمامی کشورها تبدیل شده است، موضوع امنیت و چگونگی پیش‌گیری از خطرانی است که تمامیت ارضی و منافع دولت‌ها را تهدید می‌کند. جمهوری اسلامی ایران نیز به‌واسطه قرار گرفتن در منطقه غرب آسیا و «جغرافیای تهدید» هیچ‌گاه از بحث چگونگی تأمین امنیت خود فارغ نبوده است. (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۲: ۳۸)

بروز جنگ تحمیلی و وجود دشمنانی مانند آمریکا - که به‌طور معمول و به‌راحتی نمی‌توان با آن‌ها وارد جنگ نظامی شد - باعث شده است که کشورمان سیاست‌های دفاعی متناسب با این وضعیت را پیگیری نماید. سیاست بازدارندگی دفاعی، یکی از این سیاست‌هاست که با استفاده از ابزارهای در اختیار جمهوری اسلامی ایران در منطقه و بازدارندگی موشکی توانسته است تا حدود زیادی اقدامات دشمنان به لحاظ نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران را با خلل مواجه سازد. مقابله تلافی‌جویانه جمهوری اسلامی ایران با حمله به پایگاه عین‌الاسد، در پی اقدام آمریکا در به شهادت رساندن سردار سلیمانی، از جمله خروجی‌های این سیاست است. بسیاری از کارشناسان، عدم پاسخگویی آمریکا به حمله ایران به عین‌الاسد که در هفتاد سال گذشته فاقد سابقه بوده است را در راستای موفقیت سیاست‌های بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران تفسیر می‌نمایند.

یکی از ویژگی‌های جمهوری اسلامی ایران برخورداری از منابع قدرت نرم، سخت و نیمه سخت برای پیگیری سیاست بازدارندگی خود است. در این تحقیق تلاش خواهد شد که نقش قدرت نرم در سیاست بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار دهیم.

جمهوری اسلامی ایران هم‌زمان با ظهورش، به‌عنوان خطری برای کشورهای استکباری مطرح گردید. این، به‌واسطه نوع نگاه انقلابیون به موضوع حکومت و روش برخورد با حکومت برخاسته از تفکر طاغوتی بود. نوع جهان‌بینی انقلابیون و شخص امام‌راحل(ره) به موضوع حکومت و حکمرانی که برخاسته از تفکر اسلامی بود، باعث ایجاد محبوبیت این تفکر در بین توده‌هایی از مردم جهان شده بود. پس از پیروزی انقلاب و امتداد مسیر امام(ره) قدرت نرم برخاسته از گفتمان انقلاب اسلامی، تداوم‌یافته و این قدرت همواره به‌عنوان یکی از منابع قدرت در راستای رسیدن به اهداف جمهوری اسلامی ایران تعریف شده است.

قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های مختلف، به پیشبرد اهداف نظام جمهوری

اسلامی ایران کمک نموده است، سؤالی که در اینجا به ذهن می‌آید آن است که نقش این قدرت در سیاست بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران چه بوده است؟ در واقع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران چه نقشی در پیشبرد سیاست بازدارندگی دفاعی آن داشته است؟ این سؤال و دغدغه محقق باعث شده است که موضوع مقاله حاضر شکل بگیرد. در این مقاله تلاش بر آن است که با بیان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و از طرفی بررسی ادبیات موجود در زمینه بازدارندگی دفاعی، نقش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در بازدارندگی دفاعی آن را مورد بررسی قرار دهیم.

اهمیت و ضرورت تحقیق

جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان حکومتی که برخاسته از یک انقلاب ایدئولوژیک در سطح جامعه جهانی شناخته شده است، علاوه بر منابع قدرت سخت، دارای منابع قدرت نیمه سخت و نرم نیز هست. در حوزه سیاست‌های نظامی - دفاعی، جمهوری اسلامی ایران، سیاست بازدارندگی مبتنی بر سلاح‌های متعارف و بسیج نیروهای مردمی و... را دنبال می‌نماید. نکته حائز اهمیت در پیگیری این سیاست، استفاده از منابع قدرت نرم است. این منابع قدرت در می‌تواند در بازدارندگی دفاعی نقش داشته باشد، اما کمتر به نقش آن‌ها پرداخته شده است، از این رو این مقاله می‌تواند در بررسی نقش این نوع از منابع قدرت در بازدارندگی دفاعی راهگشا باشد. از طرفی در صورتی که نقش این منابع قدرت در بازدارندگی دفاعی مورد بررسی قرار نگیرد، عملاً نقش بخش مهمی از منابع قدرت که می‌تواند در حوزه بازدارندگی دفاعی مؤثر باشد، نادیده گرفته می‌شود.

پیشینه پژوهش

مقاله ای با عنوان "واکاوی عملکرد شبکه الجزیره در تقویت قدرت نرم قطر"، توسط مهدی ذاکریان سید رضی عمادی نگارش شده که به نقش شبکه الجزیره در پیشبرد قدرت نرم قطر می‌پردازد. حسین اصغری‌ثانی هم، کتابی در قالب مجموعه کتاب‌های آبی موسسه ابرار معاصر تهران به نگارش در آورده با عنوان "ارزیابی قدرت نرم قطر"، که به ابعاد مختلف و جنبه‌های گوناگون قدرت نرم این کشور پرداخته است. در بین پژوهش‌های خارجی نیز لینا خطیب در مقاله ای تحت عنوان "سیاست خارجی قطر، محدودیت‌های عملگرایی" که در فارن پالسی منتشر کرده، قدرت نرم این کشور را مورد بررسی قرار داد. همچنین مقالات بسیاری در مورد نقش شبکه الجزیره، به‌عنوان یکی از

مولفه های مهم قطر در پیشبرد سیاست خارجی خود در منطقه منتشر شده است. اما وجه تمایز این پژوهش با دیگر مطالعات حول موضوع قطر و قدرت نرم این کشور، پرداختن به موضوع ارتباط قدرت نرم قطر با تشدید اختلافات با عربستان سعودی که منجر به قطع روابط دیپلماتیک و اقتصادی و نهایتاً تحریم این کشور توسط برخی کشورهای منطقه شد می باشد. تحلیل و واکاوی این بحران بی سابقه در بین کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، می تواند بر اهمیت استفاده مناسب از قدرت نرم، به عنوانی ابزاری کار آمد در سیاست خارجی کشورها، طوری که کشوری چون قطر را تبدیل به رقیبی بزرگ برای قدرت های سنتی منطقه نمود، و آن ها را مجبور به استفاده از ابزار تحریم برای مهار این کشور کند می کند. چیزی کمتر از یک سال از شروع بحران روابط دو کشور می گذرد و هنوز مقاله ی علمی ای در این خصوص منتشر نشده است.

قدرت نرم

جامعه مجموعه ای از انسان هاست که با هم تعامل اجتماعی پایدار دارند. وجود انسان ها با آرمان ها و اهداف مختلف از یک سو و تعاملات انسانی که خواسته و یا ناخواسته باعث بروز کنش ها و واکنش های متفاوت خواهد بود، در یک جامعه تعارض و تضاد را حادث می نماید؛ اما مکانیسم هایی در یک جامعه وجود داشته و یا طراحی می شود تا جامعه را به تعادل برساند. یکی از این مکانیسم ها قدرت است؛ یعنی تعیین روابط انسانی و یا رابطه بین دولت ها بر مبنای قدرت. اینکه قدرت به چه معناست از حوزه بحث ما خارج است و فقط در یک کلام می توان آن را توان اعمال نفوذ و تحویل خواست ها تعریف نمود؛ اما این قدرت خود بر دو نوع مهم است؛ سخت و نرم. (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۶)

با توجه به شناخت عمومی از قدرت سخت که بر بنیاد اجبار اعمال زور قرار دارد؛ در ادامه چند تعریف از قدرت نرم ارائه شده است.

نای از پیشگامان بحث قدرت نرم معتقد است، قدرت نرم، توجه خاصی به اشغال فضای ذهنی کشورهای دیگر، از طریق ایجاد جاذبه در ذهن آن ها دارد، لذا قدرت نرم زمانی محقق می شود که بازیگر بتواند از طریق به کارگیری دانایی به اختلافات فی مابین فائق آمده و امتیاز بگیرد. نای در تعریف دیگری قدرت نرم را دستیابی به آنچه در پی آن هستیم از طریق ایجاد جذابیت و نه تهدید قلمداد می کند. در تعریفی دیگر قدرت نرم توانایی شکل دهی به ترجیحات دیگران قلمداد شده

است. (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۶ به نقل از Nye:2003)

در مطالعه تطبیقی انجام شده توسط آقای دکتر اصغر افتخاری، زوایای مختلف این دو نوع قدرت با یکدیگر سنجیده شده است. قدرت سخت دارای ساختاری هرمی با منطق «بالا به پایین» است؛ حال آنکه قدرت نرم در ساختاری کروی و با منطق «دیالکتیک متن-بازیگر» تولید می‌شود. در قدرت سخت به امریت تعبیر شده و سبب گسست بین عامل و موضوع قدرت می‌شود؛ اما قدرت نرم با عنصر اقناع تعریف شده و قدرت در فضای ارتباط متقابل پدید می‌آید؛ یعنی عامل و موضع بر یکدیگر مؤثر می‌باشند. قدرت سخت مستقل از مؤلفه‌های محیطی تعریف می‌شود؛ در حالی که قدرت نرم پدیده‌ای اجتماعی و مرتبط با مؤلفه‌های محیطی است. قدرت سخت حالتی ترکیبی دارد؛ ولی قدرت نرم امتزاجی از مؤلفه‌های محیطی است. قدرت سخت ماهیتی متعصب دارد؛ ولی قدرت نرم تصویری ژلاتینی از قدرت است. تمایل قدرت سخت به سمت سکوی قدرت نرم به سوی تحول است. قدرت نرم بر سرمایه مادی بازیگر و قدرت نرم بر سرمایه اجتماعی بازیگر استوار است. (ایزدی، ۱۳۸۷: ۱۲ به نقل از افتخاری، ۱۳۸۷: ۱۸-۲۹)

قدرت نرم از نوع اقناعی است، درحالی که قدرت سخت اجبار است. در حقیقت قدرت نرم نوعی رهبری است زیرا در رهبری برخلاف مدیریت نفوذ نیز وجود دارد؛ یعنی در رهبری آن‌چنان در افراد نفوذ می‌نماییم که آنچه را ما بخواهیم و آن‌گونه که می‌خواهیم انجام دهند. در قدرت نرم بر ذهنیت افراد متمرکز شده و فعالیت می‌کنیم. به بیان روشن‌تر مدیریت ذهن آن‌ها را انجام داد. این کار می‌تواند از طریق به‌کارگیری ابزارهای چون فرهنگ، بسط ارزش‌های اخلاقی به صورت غیرمستقیم بر منافع یا رفتارهای دیگر کشورها و یا تأثیرگذاری بر دانش و فهم دیگران باشد. پس قدرت نرم هدایت افکار عمومی است. از این رو باید توجه داشت که قدرت نرم را بعضاً مترادف هژمونی فرهنگی، نیز دانسته‌اند.

به‌طور کلی قدرت نرم، برآیند تصویرسازی مثبت، ارائه چهره موجه از خود، کسب اعتبار در افکار عمومی داخلی و خارجی، قدرت تأثیرگذاری غیرمستقیم توأم با رضایت بر دیگران، اراده دیگران را تابع اراده خویش ساختن و مؤلفه‌هایی از این نوع بوده و در برابر مفهوم قدرت سخت یا قدرت نظامی و تسلیحاتی قرار می‌گیرد. (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۷-۱۳۶)

منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

پروفسور مولانا، در تعریف قدرت نرم از واژه "قدرت ناملموس" استفاده می‌کند؛ و منابع آن را دین، ارزش‌ها و باورها، ایدئولوژی و دانش معرفی می‌کند. همچنین او معتقد است که قدرت نرم زیربنای قدرت سخت است و ماهیت آن را مشخص می‌نماید (محمدی، ۱۳۸۷: ۲۴). به عبارت دیگر با استفاده از قدرت نرم بر گزینه‌ها یا ترجیحات طرف مقابل نفوذ می‌کنیم و آن‌ها را مطابق میل خود تغییر می‌دهیم، بی‌آنکه طرف مقابل احساس اجبار کند (قنبرلو، ۱۳۹۰: ۱۰). بنابراین قدرت نرم برخلاف قدرت سخت، بدون به‌کارگیری تهدیدات، زور و اجبار و پرداخت پاداش و تطمیع، به صورت غیرمستقیم و نامحسوس اعمال می‌گردد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۷: ۵۸). دکتر حجت‌الله ایزدی در مقاله خود که با عنوان «مبانی قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران» که در شماره ۴۱ فصلنامه مطالعات بسیج منتشر نموده است، منابع قدرت را شامل محورهای زیر می‌داند:

۱- اسلام شیعی: مفهوم عدالت، نظریه امامت، غیبت و انتظار، اجتهاد، شهادت، تقیه، بازخوانی امر به معروف و نهی از منکر، جهاد، تولی و تبرا، نمادهای روشن تاریخی (حکومت عدل امیرالمؤمنین (ع)، قیام عاشورا، شهادت همه امامان معصوم علیه‌السلام) عوامل حرکت آفرین شیعی در انقلاب اسلامی بوده‌اند» (هنری لطیف پور، ۱۳۸۰: ۷۲-۸۹)

۲- مرجعیت دینی: اصل ولایت مطلقه فقیه، رهبری موردنظر امام خمینی (ره) را در نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان بزرگ‌ترین منبع قدرت نرم جمهوری اسلامی نهادینه ساخت.

۳- فرهنگ عاشورایی: همواره نقاط عطف و سرنوشت‌ساز قیام مردم ایران در ماه محرم و به‌خصوص ایام تاسوعا و عاشورا رقم خورده است. قیام ۱۵ خرداد و راهپیمایی‌های میلیونی مردم ایران در تاسوعا و عاشورا سال ۵۷ که موجب رفتن شاه از ایران شد، از نمونه‌های بارز این موضوع است.

۴- روحیه شهادت‌طلبی: ناب‌ترین درسی که شیعیان از نهضت امام حسین (ع) می‌گیرند، آرزوی شهادت در راه آن حضرت است. این خصیصه منبعی از قدرت نرم ایجاد می‌کند که هیچ‌کدام از انواع قدرت سخت و نرم در برابرش تاب مقاومت ندارد.

۵- وحدت و اراده ملی: فوکو می‌گوید: «ایرانیان همچون تنی واحد راهپیمایی می‌کنند، انسانی که نفس می‌گیرد خسته می‌شود، نفس تازه می‌کند و دوباره حمله را آغاز می‌کند ... آنچه به جنبش ایران قدرت بخشید، یک ویژگی دوگانه است. از یک‌سو، اراده جمعی که از لحاظ سیاسی کاملاً مستحکم شده است و از سوی دیگر، اراده به تغییر ریشه‌ای زندگی». (فوکو، ۱۳۸۰: ۶۷-۶۵)

۶- وفاداری متقابل ملت و مسئولان: هیئت حاکمه در نگاه مردم انقلاب ایران، حزب، گروه یا جریانی نیست که مشروعیت خود را برای کسب قدرت از رأی اکثریت گرفته است، بلکه هیئت حاکمه از بین افراد واجد صلاحیت که با وفاداری به اسلام، انقلاب و خط امام(ره) برای تحقق آرمان‌های انقلاب می‌کوشند، برگزیده شده‌اند. رابطه بین رهبری و پیروان در نهضت امام خمینی(ره)، از پدیده‌های نادر تاریخ بشریت است. قلب همه ملت ایران با قلب آن حضرت(ره) می‌تپید و با اراده و نظر زندگی می‌کردند. اس کاچ پل نقش رهبری را در انقلاب ایران نسبت به انقلاب‌های دیگر بی‌نظیر دانسته و می‌گوید: انقلاب ایران با محوریت رهبری آن شکل گرفت و به پیروزی رسید(اسکاچ پل، ۱۳۷۷: ۲۰۰). فوکو می‌نویسد: «شخصیت آیت‌الله خمینی(ره) پهلوی به افسانه‌ها می‌زند. هیچ رئیس دولتی و هیچ رهبر سیاسی‌ای حتی به پشتیبانی همه رسانه‌های کشور نمی‌تواند ادعا کند که مردمش با او پیوندی چنین شخصی و چنین نیرومند دارند»(فوکو، ۱۳۸۰: ۶۴).

۷- امید به آینده: اعتقاد به وجود امام زمان(عج)، ظهور آن حضرت و تأسیس حکومت عدل و حق، از بدیهی‌ترین اصول اعتقادی شیعه دوازده‌امامی است. البته اصل موضوع، فصل مشترک همه مسلمانان جهان است. در انقلاب اسلامی، افق‌های آینده آن‌چنان روشن بود که یکی از شعارهای بسیار پرقدرت و مهیج مردم در مراسم مختلف به‌خصوص در دیدار با امام(ره)، «خدایا، خدایا تا انقلاب مهدی خمینی را نگهدار» بود. بین شیعیان و مردم ایران - اگر برای هرکدام از منابع قدرت نرم نوسانی وجود داشته باشد - نسبت به این اصل، کمترین شک و تردیدی وجود ندارد. حتی کسانی نیز که از وضعیت موجود دلگیری‌هایی داشته باشند، بازهم تحقق آرمان‌های خود و رفع مشکلات را با دعای برای فرج امام زمان(عج) خواستار می‌شوند. این اصل از چنان وسعت و اعتباری برخوردار است که رهبر کبیر انقلاب اسلامی آن‌همه نفوذ و قدرت خیره‌کننده‌شان را از مشروعیت نیابت از امام زمان(عج) کسب کرده بود. (ایزدی، ۱۳۸۷: ۲۷-۲۶)

۸- پیشینه تاریخی و سابقه تمدنی: محمد فرهادی و محسن مرادیان، در مقاله خود با عنوان «درک قدرت نرم (با نگاهی به جمهوری اسلامی ایران)» که در سال ۱۳۸۹ در کتاب قدرت نرم و سرمایه اجتماعی منتشر شده است. در مورد منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران این‌گونه می‌گویند: «برخی کارشناسان اعتقاد دارند پیشینه تاریخی ایران و استواری آن در برابر هجوم بیگانه در پویش زمان، یکی از عناصری است که می‌تواند به‌مثابه یک متغیر در توسعه قدرت نرم آن به کار گرفته شود. اگر بخواهیم از این عناصر استفاده کنیم ضرورت دارد آن را از عناصر دیگر متمایز

کرده و با آن به تسخیر افکار عمومی جهان برویم. گروه دیگری از کارشناسان معتقدند موقعیت جغرافیایی ایران که یک موقعیت استراتژیک است، نیز یکی از ابزارهای قدرت نرم ایران محسوب می‌شود. زبان فارسی دست‌کم در افغانستان، تاجیکستان و بخش‌هایی از هند گویش اصلی است و می‌تواند از این عنصر نیز در جهت نفوذ معنوی استفاده نمود. .... به‌طور کلی قدرت نرم ایران را می‌توان در حوزه تمدنی ایران مطرح کرد. این حوزه، شامل منطقه جغرافیایی وسیعی است که از چین شروع شده و کشمیر و فلات پامیر، افغانستان، پاکستان و آسیای مرکزی را در بر گرفته؛ ایران فعلی را در خود جای می‌دهد و از اقیانوس هند و دریای عمان و خلیج فارس و نواحی ساحلی آن در هر دو سو، خود را به قفقاز تا دریای سیاه و مدیترانه می‌رساند. در این حوزه دو عامل حائز اهمیت است: اسلام و زبان فارسی که حوزه تمدنی ایرانی را به هم پیوند می‌زنند. این حوزه، صرفاً اسلامی یا صرفاً ایرانی نیست، بلکه هر دو ظرفیت را دارد». (افتخاری و مکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۱-۱۲۸)

۹- **الگوی جدید حکمرانی:** آنچه دشمنان ایران را نگران می‌کند، نه قدرت نظامی ایران است و نه قدرت اقتصادی آن (حداقل در زمان فعلی)، بلکه نگرانی آن‌ها قدرت نرمی است که همان الهام بخشی و ارائه یک الگوی جدید برای اداره جامعه و حکومت است. (افتخاری و مکاران، ۱۳۸۹: همان)

بازدارندگی

بازدارندگی، مجموعه اقداماتی است که یک دولت یا گروهی از دولت‌ها انجام می‌دهند تا تهدیدهای بالقوه یا بالفعل آن‌ها، از انجام عملیات خصمانه علیه منافع ملی آن‌ها یا متحدانشان و یا تشدید جنگ، خنثی شوند. بازدارندگی نوعی راهبرد نظامی است، اما راهبرد جنگیدن نیست. (زهتاب سلماسی؛ صارمی، ۱۳۸۸: ۲۷) بازدارندگی در فرهنگ استراتژیک به معنای «اتخاذ تدابیر گوناگون و اقدام معمول از سوی یک دولت یا گروهی از دولت‌ها برای مأیوس کردن یک دولت یا دولت‌های دیگر از پیگیری سیاست‌های تهدیدآمیز یا انجام اقدام اساسی برای بازداشتن یک دولت از دست یازیدن به اقدام تجاوزکارانه و یا استراتژی جنگ محدود در صورت وقوع و یا تدابیری که با استفاده از وسایل روانی به جای ابزار فیزیکی از بروز جنگ یا تهدید ممانعت می‌کند»، آمده است. (گلشنی، باقری، ۱۳۹۱: ۱۳۱)

انواع بازدارندگی

الف) بازدارندگی از لحاظ تأثیرگذاری بر دشمن

۱- بازدارندگی سلبی: عبارت است از توانایی جلوگیری از اتخاذ برخی خط‌مشی‌ها و یا فعل‌ها و ترک فعل‌ها.

۲- بازدارندگی ایجابی: عبارت است از اجبار یا دیپلماسی قهرآمیز یعنی ترغیب دشمن به انجام اعمالی خاص. (هالستی، ۱۳۸۰: ۵۱۲-۵۱۱)

ب) بازدارندگی از لحاظ نوع تهدیدات

۱- بازدارندگی متقارن: بازدارندگی در مقابل تهدیدات سستی متقارن

۲- بازدارندگی نامتقارن: بازدارندگی در مقابل تهدیدات نامتقارن نظیر نفوذ گروه‌های تروریستی به مرزهای ایران و هرگونه اقداماتی که می‌تواند شکل یک نوع جنگ نامتقارن به خود بگیرد. (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۲: ۴۱)

ج) انواع بازدارندگی با توجه به کمیت و کیفیت تهدیدات

۱- بازدارندگی سخت

در گذشته، اغلب «بازدارندگی مبتنی بر رعب» به‌مثابه جلوه‌ای از محدودسازی این مفهوم به منابع قدرت سخت، در روابط بین دولت‌ها جاری بود. هسته این مفهوم، «هراس» حریف از تحمل نتایج واکنش نهفته در ضربه دوم بوده است. البته منابع قدرت خنثی‌کننده تهاجم و تضمین برتری واکنش خود ممکن است بر پایه «خوداتکایی» یا «منابع اشتراکی - ائتلافی» استوار گردد. با ظهور سازمان‌های منطقه‌ای نظامی، اغلب قدرت‌ها با گستراندن چتر حمایت نظامی خود از دولت‌های همسو در برابر تهاجم خارجی، ساختارهای بهره‌گیری از دفاع و امنیت جمعی را در این راستا ایجاد نموده‌اند. (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۷)

۲- بازدارندگی نرم

رهیافت بازدارندگی نرم مبتنی بر درک قدرت نرم و اثرگذاری آن بر تهدیدها و مقوله دفاع ملی در دوران معاصر است، بازدارندگی نرم مبتنی بر ظرفیت‌های اعتماد، شفافیت و همکاری دفاعی است. اعتمادآفرینی از راه برقراری روابط دفاعی دو و چندجانبه و گسترش همکاری‌های دفاعی با دیگر کشورها - که مبنای دیپلماسی دفاعی است - می‌تواند با ایجاد اقناع، رضایت‌مندی و اعتماد، از زیر سؤال رفتن منابع قدرت بازدارنده کشور جلوگیری نماید. به‌واقع، از ظرفیت‌های قدرت نرم می‌

توان به‌عنوان تسهیل اثربخشی و نفوذ وضعیت موجود بازدارندگی سخت و لزوم ارتقای آن متناسب با کم و کیف تهدیدها استفاده نمود. (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۸)

۳- بازدارندگی همه‌جانبه.

به‌طور کلی دو نگاه به تعریف بازدارندگی همه‌جانبه وجود دارد:

بازدارندگی سخت + بازدارندگی نرم = بازدارندگی همه‌جانبه (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۹)

بازدارندگی متقارن + بازدارندگی نامتقارن = بازدارندگی همه‌جانبه (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۲: ۴۱)

شرایط ایجاد بازدارندگی نظامی

۱- شرایط عینی

گام اول برای تأمین بازدارندگی داشتن تسلیحات است که به‌طور طبیعی میزان، نوع و فناوری مربوط به این تسلیحات در بالا بردن یا تنزل سطح بازدارندگی مؤثر می‌باشند.

۲- شرایط ذهنی

منظور از شرایط ذهنی، محیط روانی طرفین بازدارندگی است. به‌عبارت‌دیگر، از نظر ذهنی کشور (الف) باید آمادگی عملی نمودن تهدید را داشته باشد و کشور (ب) نیز از نظر ذهنی متقاعد شود که در صورت تمکین نکردن در مقابل کشور (الف) مورد حمله قرار خواهد گرفت.

۳- مسائل زبانی

سیاست‌های مبتنی بر بازدارندگی با استفاده از زبان اعلام می‌شوند. بررسی استراتژی‌های دفاعی و امنیتی برخی از قدرت‌های بزرگ نظیر امریکا و روسیه نشان می‌دهد که هر چه زبان اعلام بازدارندگی صریح باشد، تأثیر بازدارندگی بیشتر خواهد بود. بر این اساس، زبان بازدارندگی برخلاف پیام‌ها و مذاکرات دیپلماتیک بسیار روشن و شفاف است و به‌هیچ‌وجه در لفافه و به‌صورت دوپهلوی و مبهم اعلام نمی‌شود.

۴- مبادله اطلاعات

برای حصول بازدارندگی، اطلاعات مربوط به شرایط عینی و ذهنی طرفین باید مبادله شود تا سطح آگاهی آن‌ها افزایش یابد. این امر به دو صورت تحقق می‌پذیرد: از طریق مبادله و یا اعلام آشکار اطلاعات که نشانگر توانایی‌ها و مقاصد طرفین است. در حال حاضر، چنین مکانیسمی از طریق برنامه ثبت تسلیحات در سازمان ملل رایج است و یا به‌صورت شیوه‌های

پنهانی ممکن اطلاعات به دست می‌آید. یعنی، یک کشور در عین اینکه برای کنترل صحت و سقم اطلاعات ارائه‌شده از سوی حریف می‌تواند جاسوسانی به آن کشور اعزام نماید.

۵- عقلانیت طرفین

مفهوم بازدارندگی بر این عقیده استوار است که طرفین محاسبات خود را به صورت عقلانی انجام می‌دهند و بدیهی است که عقل به قبول هزینه‌هایی بیشتر از منافع به دست آمده حکم نمی‌کند. البته شرط عقلانیت از سوی برخی از متفکرین مورد انتقاد واقع شده است، زیرا می‌توان تصور کرد و همچنان که در تاریخ مشاهده شده رهبرانی همچون هیتلر در آلمان و یا صدام در عراق و برخی دیگر از رهبران کشورها در تصمیم‌گیری‌های خود از محاسبات عقلانی پیروی نمی‌کنند.

۶- متوسل نشدن به زور

بر اساس محاسبه عقلانی، حتی با وجود تهدید به اعمال زور، جنگی بین طرفین صورت نخواهد گرفت و صرف تهدید برای تأمین هدف کارساز خواهد بود.

۷- شرایط خاص

این شرایط خاص ناظر بر ویژگی‌های خاص هر کشور است، به طوری که هر تهدیدی علیه هر کشور نتیجه مشخصی را به بار نخواهد آورد. در حالی که ممکن است یک کشور در مقابل تهدیدهای سطح پایین نیز تسلیم شود، کشوری دیگر ممکن است در مقابل تهدیدات بسیار شدید نیز سر تسلیم فرود نیاورد.

راهبردهای بازدارندگی

۱- بازدارندگی هسته‌ای

۲- اتحادها، پیمان‌ها و امنیت دسته‌جمعی

۳- تکیه بر سلاح‌های متعارف

۴- بسیج ملی و تکیه بر نیروهای مردمی. (زهتاب سلماسی؛ صارمی، ۱۳۸۸: ۲۸)

بازدارندگی استراتژیک

سیستم بازدارندگی استراتژیک بر اساس متغیرهای زیر شکل می‌گیرد:

- ایجاد و حفظ توانایی‌های جنگی
  - ردیابی تهدیدات
  - برنامه‌ریزی جامع بازدارندگی استراتژیک
  - امکان استفاده از بازدارندگی در سطح جهانی و منطقه‌ای
  - به‌کارگیری کلیه ابزارهای نظامی و سیاسی
  - نشان دادن توانایی‌های جنگی
  - پیش‌بینی پاسخ مهاجم به تهدید، از طریق سامانه‌های تسلیحات استراتژیک
  - قرار دادن مهاجم بالقوه در وضعیت عدم اطمینان
  - تأمین امنیت ملی در کلیه سطوح تحول، ایجاد و استقرار سامانه‌های تسلیحات استراتژیک.
- (قاسمی، ۱۳۸۸: ۶۰)

بنابراینچه گفته شد، سلاح‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران از جمله سلاح‌های متعارف هستند که می‌توانند باعث بازدارندگی شوند.

اقدام بازدارنده

اهداف	زمان	راهبردها	منبع
بازداشتن و یا محدود کردن دشمن و متحدان در شرکت در بحران	هنگام صلح	۱- شناخت متخاصم ۲- اعتبار ۳- باورپذیری ۴- عامل زمان	نوری فرد، ۱۳۸۶: ۱۲۰

۱- شناخت متخاصم

با شناخت دشمن، ظرفیت‌ها، توانایی‌ها و تهدیدات ناشی از آن می‌توانیم با افزایش پتانسیل‌های خود در جهت امنیت و بقای کشور گام برداریم. در شناسایی نقاط آسیب‌پذیر خود باید منطقی عمل کرده و شیوه‌های مناسب را برای تهدیدات و مدیریت بحران اتخاذ کنیم. مجموعه بحث پیرامون شناخت در سه سطح، به شرح زیر قابل بررسی است: الف) شناخت خود؛ ب) شناخت متخاصم؛ ج) شناخت فضای سیاست بین‌الملل.

چنانچه نسبت به دشمن شناخت حاصل شود، شکل‌دهی راهبرد موفقیت‌آمیز بازدارندگی به مراتب آسان‌تر می‌گردد که حصول این امر مستلزم صرف دقت و صبر بسیاری است.

۲- اعتبار

عبارت است از متقاعد ساختن متخاصم مبنی بر اینکه اراده و وسایل لازم برای اجرای تهدیدات و عهد و پیمان وجود دارد. این مطلب در بیان سایر موارد به معنای تبادل پیام‌های غیرمتناقض است.

۳- باورپذیری

رویکرد بازدارندگی، زمانی موفق خواهد بود که این باور را ایجاد کند که میزان خساراتی را که می‌توان در صورت جنگ احتمالی به دشمنان وارد کرد، به قدری زیاد است که ضرورت دارد تا دشمن به بی‌ارزش و بیهوده بودن عمل موردنظرش بیندیشد.

۴- عامل زمان

اقدامات بازدارندگی باید پیش از آنکه متخاصم تصمیم خود را عملی سازد، اخذ شود. «اورما» در همین زمینه اظهار می‌دارد: «چنانچه تلاش‌های بازدارندگی با تأخیر مواجه شود، بیشتر جنبه اجبار به خود می‌گیرد، چراکه ... قطعاً مهاجم دلیلی برای توقف عملیات در حال پیشرفت نمی‌یابد ... تا اینکه به‌سادگی از حمله صرف‌نظر نماید». (نوری فرد، ۱۳۸۶: ۱۲۴-۱۲۱)

بازدارندگی در اسناد بالادستی

۱- سند چشم‌انداز ۱۴۰۴

جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

۳- امن، مستقل و مقتدر با سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت. (سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، ۱۳۸۲)

۲- برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه کشور

در ماده ۱۹۵ این قانون وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح را موظف کرده تا به‌منظور ارتقای توانمندی‌های دفاعی، قدرت بازدارندگی و دفاع از حاکمیت، تمامیت ارضی، منافع و امنیت ملی و مقابله مؤثر با تهدیدهای خارجی اقدامات چهارگانه‌ای را انجام دهد.

در ماده ۱۹۷ قانون بحث حضور بیش‌تر نیروهای مردمی در صحنه‌های امنیت و دفاع از کشور با افزایش تعداد نیروهای بسیجی فعال و ویژه تا حداقل یک و نیم میلیون بسیجی

مورد تأکید قرار گرفته است. (قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹: ۹۲-۹۳)

۳- برنامه پنج‌ساله ششم توسعه کشور

در ماده ۱۰۶ این قانون به چند محور در راستای راهبردهای بازدارندگی اشاره شده است:

- ۱-۱- توسعه و افزایش توان تولیدی موشکی
  - ۲-۱- توسعه و تقویت توان پدافند هوایی در سطوح مختلف برد کوتاه، متوسط و بلند
  - ۶-۱- تحقیق، طراحی و تولید اقلام موردنیاز برای مواجهه و تقابل با گروه‌های مسلح تروریستی
  - ۷-۱- توسعه و تقویت توان ناوگان هوایی در حوزه‌های مختلف آفندی، پدافندی و پشتیبانی رزمی با اتکا به سامانه‌های پیشرفته هوایمایی، بالگردی و پهپادی
  - ۹-۱- توسعه و به‌روزرسانی توانمندی تولید پهپادها و تسلیح آن‌ها
  - ۱۱-۱- توسعه ناوگان نیروی دریایی با تجهیز به شناورهای سطحی، زیرسطحی سنگین، یگان‌های پروازی دریاپایه و تسلیح آن‌ها به سامانه‌های کشف، شناسایی و ردگیری و کنترل آتش و سلاح‌های پیشرفته و به‌روز و کارآمد
  - ۱۲-۱- توسعه و تقویت یگان‌های رزمی و تیپ‌های واکنش سریع نیروهای مسلح
  - ۲- تقویت کمی و کیفی بسیج مستضعفان و حضور بیشتر نیروهای مردمی در صحنه‌های امنیت و دفاع از کشور، دفاع از آرمان‌ها و مبانی اندیشه انقلاب اسلامی و توسعه فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر
- قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹: ۹۲-۹۳

مشخصه‌های بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران

الف) بازدارندگی سستی

- ۱- دفاع مسطح (موزاییکی): هر مکانی که جمعیتی در آن زندگی می‌کنند، اعضای بسیج آن مکان، خودشان می‌توانند دفاع کنند. (سرلشکر صفوی، روزنامه اعتماد ملی، ۲۷/۵/۱۳۸۶)
- ۲- هدف قرار دادن متحدان آمریکا در منطقه و جهان
- ۳- بهره‌گیری از کمک متحدان خود در منطقه
- ۴- تهدید امنیت صدور انرژی
- ۵- عملیات استشهادی

۶- جنگ نامتقارن

- فعال کردن شبکه‌های آموزش دیده حزب‌الله لبنان
- فعال کردن امکانات قابل ملاحظه ایران در عراق به‌طور بالقوه در اتحاد دوفاکتو با مقاومت سنی این کشور
- افزایش پیوندهای غیررسمی با گروه قدرتمند حماس
- تحریک دو میلیون شیعه عرب در استان‌های شرقی عربستان در اطراف رأس التنوره
- فعال کردن بخش‌های خاموش ترور علیه رژیم صهیونیستی
- انسداد تنگه هرمز (محل عبور ۴۰ درصد کل جریان نفت جهان) و غرق کردن سوپرتانکرهای حامل نفت
- بهره‌گیری از عامل جمعیت و جغرافیا در جنگ

ب) بازدارندگی موشکی

توان موشکی ایران یکی از قدرتمندترین توانمندی‌های نظامی در سطح منطقه است که طیف متنوعی از موشک‌ها با بردهای مختلف را در بر گرفته است.

این تسلیحات بیش از آن‌که تأثیر نظامی داشته باشند، تأثیر روانی دارند. در حقیقت این تجهیزات با صدمات روانی و ایجاد احساس ناامنی به توازن وحشت شکل می‌دهند و سلاح‌هایی ترس آفرین هستند تا مرگ آفرین. همین ویژگی این سلاح‌ها و نامشخص بودن میزان صدمات آن باعث گردیده تا در خدمت فاکتور اول دکترین دفاعی ایران یعنی بازدارندگی رازآلود قرار گیرند. در واقع، ایران به این تسلیحات نه به‌عنوان وسیله‌ای تهاجمی بلکه به‌عنوان ابزاری می‌نگرد که داشتن آن باعث ترس و دلهره در دل دشمنان خواهد شد و آن‌ها را از هرگونه اقدام نسنجیده بر حذر خواهد داشت. نگاهی به چیدمان و آرایش صنایع نظامی ایران نشان می‌دهد که ایران تلاش می‌نماید تا در درجه نخست توانایی تحمل ضربه اول دشمن را داشته باشد و آنگاه پاسخ مناسب و قاطع را به آن بدهد. (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۲: ۷۳-۵۷)

نتیجه‌گیری

ایران دارای منابع مختلف قدرت نرم است و از طرفی بازدارندگی دارای انواع مختلف، شرایط و راهبردهای متنوعی است و اقدامات بازدارنده زیر دارای اهداف و راهبردهای مشخص است.

ایران دارای مشخصه‌های بازدارندگی مختلفی است که از طریق آن‌ها، اقدامات بازدارنده خود را پیگیری می‌نماید. در ادامه به بررسی این موضوع خواهیم پرداخت که نقش قدرت نرم در بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۱- قدرت نرم و تحقق بازدارندگی نرم جمهوری اسلامی ایران

همان‌گونه که گفته شد، رهیافت بازدارندگی نرم مبتنی بر درک قدرت نرم و اثرگذاری آن بر تهدیدها و مقوله دفاع ملی در دوران معاصر است، بازدارندگی نرم مبتنی بر ظرفیت‌های اعتماد، شفافیت و همکاری دفاعی است.

از یک سو تولید قدرت نرم می‌تواند از مجرای قدرت سخت انجام شود. به‌طور کلی نرم‌افزارها پشتوانه تولید سخت‌افزارها هستند. دستیابی به توانمندی و قابلیت‌های دفاع مؤثر در برابر تهاجم خارجی، ضریب اعتبار به کشور در محیط منطقه‌ای را تغییر می‌دهد و ارزش‌های ملی را (در صورت فراهم شدن سایر شرایط محیطی) جذابیت می‌بخشد. برای نمونه، خودکفایی دفاعی آن‌هم در مواردی نظیر کشورمان که سه دهه محدودیت و تحریم را تجربه کرده است، «جزء لاینفک هدف قدرت‌سازی» است و با عبور از وابستگی، قادر است غرور ملی و انتظارات راهبردی سیاست‌گذاران را ترکیب نموده، از آن به‌عنوان محصول قدرت، در روند امنیت‌سازی استفاده نمایند. (ترابی، ۱۳۸۷: ۱۱۲ - ۹۹)

کشورمان به لحاظ مشخصات ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی از جایگاه ویژه منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردار است، بنابراین با دامنه‌ای از فرصت‌ها، مزیت‌ها، تهدیدها و چالش‌ها روبه‌رو است. از سوی دیگر، سیاست بین‌الملل مبتنی بر نظام سلطه، شناسایی هویت و آزادی عمل کشورهای مستقل را بر نمی‌تابد و تعریف یک‌جانبه امنیت بین‌الملل به نفع قدرت سلطه‌گر در تضاد آشکار با اندیشه‌های انقلاب اسلامی، منافع و امنیت ملت‌های آزاده است. در چنین محیطی با در اختیار داشتن پشتوانه عظیم مردمی و ارتقای توان بازدارندگی می‌توان مانند گذشته با ابتکار عمل لازم تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد و از فرصت برای تقویت بنیه دفاعی و امنیت ملی نهایت بهره را برد. (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۹) برای این منظور باید ضمن ایجاد توان و بازدارندگی مؤثر، تهدیدها را با بهره‌گیری از قدرت نرم کاهش داد، یا خنثی کرد و این مهم نیازمند تحول سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در همه حوزه‌هاست. این تحول با تقویت بنیه دفاعی با سه رویکرد خلق تولیدات نو در بستر تحقیقات دفاعی، ارتقای منزلت و جایگاه نیروهای مسلح و توسعه همکاری-

های منطقه‌ای و بین‌المللی با بهره‌گیری از دیپلماسی فعال حمایت خواهد شد. (وحیدی، ۱۳۸۸ به نقل از ساعد، ۱۳۸۹: ۱۰۰)

قدرت نرم می‌تواند باعث ایجاد بازدارندگی نرم گردد و از طرفی بر مؤلفه‌های بازدارندگی سخت نیز تأثیر بگذارد، به عبارت دیگر قدرت نرم به صورت مستقیم باعث ارتقاء بازدارندگی نرم می‌گردد و از طرفی بازدارندگی سخت را تحکیم می‌نماید.

۲- قدرت نرم و بازدارندگی همه‌جانبه جمهوری اسلامی ایران

در بند سوم سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، جامعه ایرانی باید دارای این وضعیت باشد: «امن، مستقل و مقتدر با سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت»، برای بازدارندگی همه‌جانبه نیز همان‌گونه که گفته شد، دو تعریف آمده است:

بازدارندگی سخت + بازدارندگی نرم = بازدارندگی همه‌جانبه (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۹)

بازدارندگی متقارن + بازدارندگی نامتقارن = بازدارندگی همه‌جانبه (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۲: ۴۱)

قدرت نرم می‌تواند از طریق تأثیرگذاری مستقیم بر بازدارندگی نرم و تقویت مؤلفه‌های بازدارندگی سخت، زمینه را برای ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه ایجاد نماید.

۳- قدرت نرم و ایجاد شرایط ذهنی بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران

رفتار اعم از فعل مثبت یا منفی، نشئت‌گرفته از محتوای ذهنی افراد مخاطب است. این ذهنیات ممکن است از احساسات و ذهنیت‌های نه چنان عقلانی گرفته تا باورها و اعتقادات عمیق ایدئولوژیک یا غیر آن، متنوع باشند؛ اما مهم این است که مخاطب و فرمان‌بر، «بنا بر اعتقادات و باورهایی معین، خواسته‌های بازیگر صاحب قدرت را به انجام می‌رساند» (افتخاری، پاییز ۱۳۸۵: ۸)

در قدرت نرم تسلط بر دیگران از مجرای تعامل و خودانتخابی ظاهر می‌گردد؛ مخاطب به این دلیل خود را موظف به پیروی و تبعیت از خواسته‌های صاحب قدرت می‌بیند که خواسته‌های وی را خواسته‌های خود می‌شمارد و چه بسا، تعلق این خواسته‌ها به منبعی خارج از خود را چندان احساس ننماید. (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۳) قدرت نرم با مکانیسمی که دارد، می‌تواند از لحاظ ذهنی، شرایط ذهنی بازدارندگی را در طرف مقابل ایجاد نماید.

فرهنگ عاشورایی، روحیه شهادت‌طلبی، وحدت و اراده ملی، وفاداری متقابل ملت و مسئولان و ... به عنوان منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران می‌توانند زمینه را برای پذیرش قدرت بازدارندگی در دشمنان جمهوری اسلامی ایران را فراهم نمایند. دشمن در محاسبات خود به این

نتیجه می‌رسد که در صورت ورود به جنگ با ایران، با مردمی سروکار خواهد داشت که دارای فرهنگ عاشورایی، روحیه شهادت‌طلبی و ... هستند، از این رو وارد جنگ با جمهوری اسلامی ایران نخواهد گردید.

۴- قدرت نرم و تحقق راهبردهای بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران

یکی از راهبردهای بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران، «بسیج ملی و تکیه بر نیروهای مردمی» است. قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در تحقق این راهبرد بسیار مؤثر باشد. وفاداری متقابل ملت و مسئولان به‌عنوان یکی از منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در اجرای این راهبرد راهگشا باشد.

۵- قدرت نرم و تحقق اقدامات بازدارنده

در قدرت نرم، بین فرمان‌بر و فرمانروا، رابطه‌ای پیوسته و تبعیت نسبی شکل می‌گیرد. مخاطب از روی رضایت‌مندی و نگاه مثبت و ضمن پذیرش قلبی، مثبت بودن محتوا و نتایج عمل به خواسته‌های طرف صاحب قدرت، خواسته‌های یادشده را عملی می‌سازد (افتخاری، ۱۳۸۷: ۸). این مخاطب، خود به سمت اجابت خواسته‌ها حرکت می‌نماید بدون اینکه عامل اجبارکننده‌ای وجود داشته باشد. قدرت نرم می‌تواند از طریق تأثیرگذاری بر مؤلفه‌های زیر، باعث تحقق اقدامات بازدارنده گردد:

- ❖ افزایش اعتبار جمهوری اسلامی ایران
- ❖ افزایش باورپذیری قدرت نظامی جمهوری اسلامی ایران
- ❖ تحقق عامل زمان در حوزه اقدامات بازدارنده

۶- قدرت نرم و تحقق مشخصه‌های بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران

برخی از مشخصه‌های بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران مانند عملیات استشهادی، افزایش پیوندهای غیررسمی با گروه قدرتمند حماس، تحریک دو میلیون شیعه عرب در استان‌های شرقی عربستان در اطراف رأس التنوره و ... اصولاً با استفاده از قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران قابل تحقق است. منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران از جمله اسلام شیعی، مرجعیت دینی، فرهنگ عاشورایی، روحیه شهادت‌طلبی و پیشینه تاریخی و سابقه تمدنی جمهوری اسلامی ایران از جمله منابعی است که می‌تواند باعث تحقق مشخصه‌های بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران گردد. همان‌گونه که مشاهده می‌گردد، قدرت نرم می‌تواند از ابعاد مختلف در تحقق بازدارندگی

دفاعی جمهوری اسلامی ایران مؤثر باشد. بدین طریق فرضیه تحقیق که عبارت بود از «قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران باعث تثبیت و ارتقاء بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلام ایران می‌گردد» مورد تأیید قرار می‌گیرد.

منابع

- اسکاج پل، تدا (۱۳۷۷). دولت تحصیلدار و انقلاب شیعی در ایران، رهیافت‌های نظری بر انقلاب اسلامی، ترجمه عبدالوهاب فراتی، قم: نشر معارف.
- افتخاری، اصغر و همکاران (۱۳۸۹). قدرت نرم و سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی بسیج)، چاپ سوم، ناشر: دانشگاه امام صادق (ع).
- افتخاری، اصغر و همکاران (۱۳۸۹). قدرت نرم، فرهنگ و امنیت (مطالعه موردی بسیج)، چاپ سوم، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۷). دو چهره قدرت نرم، قدرت نرم معنا و مفهوم، تهران: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۵)، «میزگرد قدرت نرم و انقلاب اسلامی»، فصلنامه بسیج، شماره ۳۲، پاییز.
- ایزدی، حجت‌الله (۱۳۸۷). «مبانی قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات بسیج، سال یازدهم، شماره ۴۱.
- باقری دولت‌آباد، علی (۱۳۹۲). «نقش عنصر بازدارندگی در راهبرد نظامی ایران»، فصلنامه سیاست دفاعی، شماره ۸۵ زمستان.
- بلوچی، حیدر علی (۱۳۸۷). «عنصر روانی در استراتژی بازدارندگی»، فصلنامه مطالعات عملیات روانی، شماره ۱۹، بهار و تابستان.
- ترابی، طاهره (۱۳۸۷). «بازخوانی قدرت نرم با تأکید بر فرهنگ ایرانی - اسلامی»، در: افتخاری، اصغر (به اهتمام)، قدرت نرم؛ معنا و مفهوم، مقالات برگزیده همایش بسیج و قدرت نرم، ج ۱، تهران: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج و دانشگاه امام صادق (ع).
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۸۷). چهارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات شادان.
- ساعد، نادر (۱۳۸۹). «بازدارندگی نرم؛ مبانی و کاربردهای دفاعی آن»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۲۸، بهار.
- سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۲). قابل دسترسی در وبسایت بانک مرکزی به آدرس www.cbi.ir
- شاه‌محمدی، محمد (۱۳۹۳). «نقش امنیت اجتماعی در دفاع ملی»، فصلنامه امنیت ملی، سال چهارم، شماره ۱۳، پاییز.
- فرح‌بخش، عباس؛ صالحی، سیدجواد (۱۳۹۵). «پایگاه سازی نظامی در غرب آسیا (خاورمیانه) و بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست دفاعی، شماره ۹۶، پاییز.

فوکو، میشل (۱۳۸۰). ایران روح یک جهان بی‌روح و نه گفته دیگر با میشل فوکو، ترجمه نیکو سرخوش، تهران: نشر نی.

قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵). مصوب ۱۴/۱۲/۱۳۹۵ قابل‌دسترس در <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/>:

قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵). مصوب ۱۴/۱۲/۱۳۹۵ قابل‌دسترس در <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/>:

قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۰). «الگوهای قدرت نرم در خاورمیانه»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال اول شماره اول. محمدی، منوچهر (۱۳۸۷). «منابع قدرت نرم، سرمایه اجتماعی جمهوری اسلامی ایران»، مجله ۱۵ خرداد، دوره سوم، سال پنجم، شماره ۱۶.

واژه‌یاب آنلاین به نشانی: <https://www.vajehyab.com>

وحیدی، احمد (۱۳۸۸). «چتر دیپلماسی دفاعی ایران بر منطقه»، روزنامه ایران (ویژه‌نامه نوروز).

هالستی، کی‌جی (۱۳۸۰). مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه بهرام مستقیم‌ی و مسعود طارم‌سری، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

هنری لطیف‌پور، یدالله (۱۳۸۰). فرهنگ سیاسی شیعه و انقلاب اسلامی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

George, L. Alexander & Smoke, Richard (1974). Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice, New York, Columbia University Press

Huth, P K & Russett, B (1988). Reputations and Deterrence, Security Studies, Vol.7.

Morgan, P (2003). Deterrence Now, Cambridge, Cambridge University Press.

Nye, Joseph (2003). "propaganda Isn't the way: soft power", The International Herald Tribune, January 10.